

DOI: <https://doi.org/10.32820/2074-8922-2024-82-124-129>
УДК 378+001.3:17.031]:005.336.2(045)

СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ В ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ

© Ледок М. В.

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Інформація про автора:

Ледок Марина Валеріївна: ORCID: 0000-0002-1354-2170; marinaledok1987@gmail.com; аспірантка кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, провулок Руставелі, 7, м. Харків, 61001, Україна.

У статті розглянуто наукові джерела з визначеної проблеми та проаналізовано дослідження науковців, що підкреслює актуальність проблеми формування емоційно-етичної компетентності майбутніх учителів. Аналіз наукової літератури виявляє багатоаспектні підходи до проблеми формування емоційно-етичної компетентності майбутніх учителів інформатики. Визначені напрямки досліджень включають теоретико-методичні засади формування етичної культури, теоретичні питання формування морально-духовної культури та аспекти професійної підготовки вчителів інформатики. Огляд чинних освітніх нормативних документів України свідчить, що сучасні вітчизняні реформи акцентують увагу на формуванні емоційно-етичної компетентності особистості здобувачів освіти на всіх рівнях і ступенях освіти.

Проаналізовано актуальні дефініції понять «етична компетентність», «емоційна компетентність», «емоційно-етична компетентність» у науковому доробку вчених, встановлено ключові відмінності в їх сутнісних характеристиках. В обґрунтуванні досліджуваного феномену автор статті спирається на узагальнене трактування емоційної компетентності як поєднання знань, умінь та здібностей розпізнавати й розрізняти емоції, розуміти їх та управляти як власними емоціями, так і емоціями інших людей, а також на розуміння етичної компетентності, яка визначається як динамічне поєднання знань, умінь, навичок, стилів мислення, поглядів, цінностей та інших особистісних якостей, що дозволяє людині ефективно соціалізуватися. Виокремлено складові етичної компетентності майбутнього вчителя: потребнісно-ціннісний, змістовний і діяльнісний компоненти.

Зазначено, що емоційно-етична компетентність майбутнього вчителя інформатики розглядається як складна індивідуально-психологічна властивість особистості, що поєднує теоретичні знання, ціннісні та етичні орієнтації, особистісні навички, практичні вміння та застосування цих якостей на засадах етики та моралі.

Ключові слова: компетентність, моральне виховання, емоційна компетентність, етична компетентність, формування етичної компетентності, емоційно-етична компетентність, майбутні вчителі інформатики.

M. Liedok " The state of study of the problem on forming emotional and ethical competence of future computer science teachers in the theory and practice of pedagogical science".

The article examines scientific sources on the specified problem and analyzes the research of scientists, which emphasizes the relevance of the problem of forming the emotional and ethical competence of future teachers. The analysis of scientific literature reveals multifaceted approaches to the problem of forming the emotional and ethical competence of future computer science teachers. The identified areas of research include the theoretical and methodological foundations of the formation of ethical culture, theoretical issues of the formation of moral and spiritual culture, and aspects of the professional training of informatics teachers. A review of the current educational normative documents of Ukraine confirms that modern domestic reforms emphasize the formation of emotional and ethical competence of the individual of education seekers at all levels and degrees of education.

The current definitions of the concepts of "ethical competence", "emotional competence", "emotional-ethical competence" in the scientific work of scientists were analyzed, and key differences in their essential characteristics were established. In justifying the studied phenomenon, the author of the article relies on a

generalized interpretation of emotional competence as a combination of knowledge, skills and abilities to recognize and distinguish emotions, understand them and manage both one's own emotions and the emotions of other people, as well as on the understanding of ethical competence, which is defined as a dynamic combination knowledge, abilities, skills, thinking styles, views, values and other personal qualities that allow a person to socialize effectively. The components of ethical competence of the future teacher are singled out: need-value, content and activity components.

It is noted that the emotional-ethical competence of the future computer science teacher is considered as a complex individual-psychological property of the individual, which combines theoretical knowledge, value and ethical orientations, personal skills, practical skills and the application of these qualities on the basis of ethics and morality.

Key words: competence, moral education, emotional competence, ethical competence, formation of ethical competence, emotional-ethical competence, future computer science teachers.

Постановка проблеми. Сучасний процес реформування вітчизняної освіти є актуальним, оскільки освіта – це основа інтелектуального, духовного, фізичного та культурного розвитку особистості, а також її успішної соціалізації в суспільстві. Глибокі інтеграційні зміни в освітній сфері передбачають переорієнтацію на формування в особистості життєвих компетенцій, необхідних для успішної самореалізації в житті, навчанні та професійній діяльності.

Складність і різноманітність розвитку суспільства XXI століття вимагають глибокого осмислення комплексу психологічних явищ сучасної людини як соціального суб'єкта з точки зору її емоційної та етичної сфери. Такий контекст є новим напрямком у вивченні сутності емоційно-етичної компетентності особистості. Реалізація цього акценту досліджень, спрямована на пошук ефективних шляхів самореалізації особистості, є доцільною та актуальною через важливість емоційних і моральних механізмів. Ці механізми сприяють прийняттю та засвоєнню гуманістичних цінностей, розвитку індивідуальності та створенню умов для успішного життя.

У сучасному світі цифрових технологій та інформатизації освітнього простору, важливою частиною професійної підготовки майбутніх учителів інформатики є формування емоційно-етичної компетентності. Вона є показником та водночас результатом професійної готовності вчителя інформатики до роботи, оскільки виконання будь-якого педагогічного завдання пов'язане з моральним змістом. Проте питання якості етичної освіти залишається невирішеним не лише для педагогів. Сьогодні приділяється недостатньо уваги важливості професійної етики для підвищення престижу, зміни статусу тієї чи іншої спільноти, розвитку готовності до роботи тощо.

Враховуючи вищесказане, сьогодні в контексті модернізаційних змін у вітчизняній

педагогічній сфері проблема формування емоційно-етичної компетентності майбутніх вчителів інформатики на всіх рівнях стає все більш нагальною. Ця засаднича думка була відображена в ряді нормативних документів, зокрема в законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту», в Професійному стандарті за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)», Концепції розвитку педагогічної освіти, «Концепції виховання особистості в умовах розвитку української державності», Концепції «Нова українська школа» та інших нормативно-правових документах, які сприяють всебічному покращенню освітніх процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У психолого-педагогічних дослідженнях проблема формування емоційно-етичної компетентності майбутнього вчителя, зокрема вчителя інформатики, розглядається з різних теоретичних позицій. Узагальнення результатів наукових досліджень дає підґрунтя для визначення таких пріоритетних напрямів наукових пошуків, спрямованих на вирішення вказаної проблеми: концептуальні та практичні аспекти становлення етичної культури особистості вперше обґрунтовували видатні філософи і педагоги-класики минулого Аристотель, Сократ, Платон, І. Кант, Г. Гегель, Я. А. Коменський, Й. Песталоцці, А. Дістервег, М. Монтень, Ж.-Ж. Руссо; вітчизняні вчені-педагоги К. Ушинський, Б. Грінченко, М. Грушевський, С. Сірополк, С. Русова, Я. Чепіга, В. Сухомлинський та ін.; філософські основи морально-етичної культури Е. Баллер, В. Бачинін, Н. Гончаренко, А. Гусейнов, А. Єрмоленко, Л. Коган, В. Малахов, А. Швейцер; теоретичні питання формування морально-духовної й етичної культури Т. Аболіна, В. Бакштановський, В. Бачинін,

В. Біблер, Н. Лавриченко, Є. Силяєва, К. Слесик, В. Сухомлинський, Г. Шевченко, А. Шемшуріна; проблему формування емоційно-етичної компетентності особистості Г. Рисаченко, О. Синиця, Н. Султанова, Л. Хоружа, О. Шпакта ін.; педагогічні аспекти професійної підготовки вчителів інформатики Л. Білоусова, М. Жалдак, М. Лапчик, Н. Морзе, О. Меньяйленко, С. Овчаров, Т. Отрошко, О. Спірін, Я. Сікора, А. Харківська; формування етичних принципів у майбутніх вчителів інформатики О. Бондаренко, В. Іванова, О. Кушніренко, Ю. Шкляр та інші.

Однак слід зауважити, що проблема формування емоційно-етичної компетентності майбутніх учителів інформатики ще не отримала систематичного розгляду в сучасній науковій літературі.

Мета статті: теоретично обґрунтувати та конкретизувати основні аспекти емоційно-етичної компетентності майбутнього вчителя інформатики як психолого-педагогічної проблеми.

Виклад основного матеріалу. Перехід сучасної освіти до європейських стандартів вимагає підготовки компетентного спеціаліста, що передбачає якісні зміни та нові концептуальні підходи в підготовці майбутніх учителів інформатики, здатних повністю розкрити свій професійний потенціал. Приєднання до європейського простору вимагає формування фахівця, який не обмежується лише отриманими під час професійної підготовки знаннями та навичками, а прагне використовувати наявні можливості для досягнення кращих результатів у майбутній діяльності та саморозвитку.

У системі вищої освіти пріоритетним завданням стає пошук ефективних форм, методів і засобів поєднання підготовки висококваліфікованого вчителя та морально вихованої особистості. Організація роботи у вищій освіті повинна бути орієнтована не лише на здобуття та вдосконалення професійних навичок, а й на розвиток емоційно-етичної компетентності як складової загальнонародської та професійної культури. Таким чином, з огляду на зростаючу потребу в кваліфікованих учителях інформатики, які володіють не лише глибокими знаннями з предмету, але й емоційним інтелектом, етичними цінностями та навичками відповідальності, формування емоційно-етичної компетентності стає пріоритетним завданням сучасної вищої освіти.

У дослідженні Л. Хоружої підкреслюється, що компетентний вчитель

повинен володіти етичними якостями. Етична компетентність майбутніх учителів розглядається як основний невід'ємний компонент їхньої професійної підготовки, важливий для оволодіння професією, методами та прийомами вирішення спеціалізованих завдань на основі сформованих гуманістичних моральних принципів і норм педагогічної етики [8].

Етична компетентність, як універсальна характеристика, з одного боку, відображає сформовану систему професійних норм і правил поведінки вчителя, з іншого боку, є психолого-педагогічним засобом впливу вчителя на внутрішній світ учня через власну поведінку. Вона має велике значення в структурі професійної компетентності майбутнього вчителя інформатики, розширює його професійні можливості і проявляється як здатність особливим чином організовувати навчальний процес та взаємодіяти з усіма учасниками освітнього процесу.

Етична компетентність проявляється у двох формах: статичній та динамічній.

Статична форма відображає ступінь розвитку моральних цінностей і принципів особистості, а також її поточний етичний рівень. Динамічна форма проявляється у здатності реагувати на різні психолого-педагогічні ситуації без порушення норм педагогічної етики. Це сприяє створенню умов для педагогічної рефлексії, самовдосконалення, вибору оптимальних професійно-особистісних орієнтирів і шляхів взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу.

Формування етичної компетентності майбутнього вчителя інформатики ґрунтується на взаємодії статичних та динамічних її аспектів, що реалізується протягом процесу професійної підготовки.

Відповідно до досліджень Н. Устинової, формування етично компетентного вчителя – це соціально значуща проблема, від розв'язання якої залежать успіх гуманізації системи освіти, підвищення загальної культури у суспільстві та перспективи розвитку сучасної людини. Етичний розвиток учителя є неперервним процесом особистісно-професійного зростання, що передбачає підвищення його рівня моральної свідомості, здійснення професійної рефлексії та формування системи ставлень до суб'єктів навчально-виховного процесу відповідно до норм і правил педагогічної етики [7, с. 78–82].

Згідно з дослідженнями Л. Хоружої, етична компетентність є системним

інтегративним утворенням, яке містить змістову, особистісну і операційно-процесуальну складові. Вони взаємопов'язані між собою і зумовлюють розвиток внутрішніх механізмів етичної регуляції поведінки вчителя [9]. Дослідниця вважає, що основою розвитку етичної компетентності майбутніх вчителів є сформованість морально-особистісних якостей, таких як цінності, вищі почуття, розвинена система потреб і мотивів, а також розвиток волі тощо.

У праці С. Ткаченко, присвяченій дослідженню етичної компетентності вчителя, визначені такі складові: потребнісно-ціннісний, змістовний та діяльнісний компоненти. Потребнісно-ціннісний компонент розкриває мотиваційну основу майбутнього вчителя, що включає його особистісні цінності, професійні інтереси та стійкість у виборі професії. Змістовний компонент визначається наявністю загальнонаукових та професійних знань, педагогічного мислення та дотриманням норм педагогічної професії. Діяльнісний компонент включає здатність вчителя приймати відповідальні рішення, ефективно розв'язувати конфлікти в педагогічних ситуаціях та застосовувати етичні знання у своїй професійній діяльності [5, с. 181–185].

Таким чином, аналіз теоретичних джерел з проблеми дослідження свідчить про те, що етична компетентність – це складне, багатофункціональне та індивідуально-психологічне явище, яке виникає на основі інтеграції професійних теоретичних знань, ціннісних орієнтацій і практичних умінь педагога в галузі етики, а також особистісних якостей і емоційно-ціннісного ставлення до педагогічної діяльності. Відсутність етичної компетенції у майбутнього вчителя спричиняє етико-педагогічні помилки в його професійній діяльності. Формування етичної компетенції залежить від розвитку позитивного ставлення вчителя до себе та до оточуючих. Це досягається через орієнтацію на переосмислення власного досвіду, рефлексію та самоаналіз, а також подолання педагогічних стереотипів у суспільній свідомості.

Серед складових професійної компетентності майбутнього вчителя інформатики важливе значення має його емоційна компетентність, оскільки емоційний компонент впливає на всі аспекти його діяльності та визначає її якість і ефективність. Емоційна компетентність вчителя, як особистісна риса, виступає об'єднуючим

фактором, який безпосередньо впливає на інтелектуальні здібності, професійно-особистісні якості та слугує мірою вияву професійної успішності майбутнього вчителя.

О. Лазуренко пропонує розуміти емоційну компетентність, як поєднання знань про емоції та здатності усвідомлювати та керувати своїми емоціями, а також розуміти емоції інших. На думку автора, рівень емоційної компетентності особистості може відображати цілісність її емоційного життя, здатність гармонійно поєднувати свої дії з внутрішнім світом почуттів і бажань, що включає у себе ефективне узгодження емоцій і цілеспрямованої поведінки [1, с. 124–130].

Емоційна компетентність майбутнього вчителя розглядається О. Льошенко як специфічний конструкт емоційного реагування, пов'язаний з емоційним інтелектом і спрямований на оволодіння людиною певним ставленням до власних й чужих переживань з метою самовдосконалення [2, с. 119–126]. Це поняття також включає набір знань, умінь і навичок, що дозволяють людині приймати обґрунтовані рішення та діяти на основі результатів аналізу зовнішньої та внутрішньої емоційної інформації.

Отже, формування емоційної компетентності майбутнього вчителя інформатики – це процес розвитку здібностей розуміння та розпізнавання емоцій, управління ними та здатності до емоційного самовдосконалення.

Таким чином, авторами поняття етична компетентність та емоційна компетентність простежується загальна позиція. Це можна пояснити тим, що емоційна компетентність розглядається як поєднання знань, умінь та здібностей розпізнавати й відрізняти емоції, розуміти їх та контролювати як власні, так і емоції інших людей. У той же час, етична компетентність визначається як динамічне поєднання знань, умінь, навичок, стилів мислення, поглядів, цінностей та інших особистісних якостей, що дозволяє людині ефективно соціалізуватися.

У цьому контексті важливим завданням є формування в майбутніх вчителях інформатики загальнолюдських цінностей та орієнтирів, що виражається у меті виховання, спрямованому на розвиток морально-духовної, життєво компетентної особистості, яка успішно реалізує себе в суспільстві як громадянин, сім'янин і професіонал.

У професійному стандарті за професіями «Учитель початкових класів закладу загальної

середньої освіти», «Учитель закладу загальної середньої освіти», «Учитель із початкової освіти» визначено професійні компетентності, до яких включена емоційно-етична компетентність як: здатність усвідомлювати особисті відчуття, почуття та емоції, потреби, керувати власними емоційними станами; здатність конструктивно та безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу; здатність усвідомлювати та поцінювати взаємозалежність людей і систем у глобальному світі [3].

Майбутній учитель інформатики повинен мати усвідомлення своїх емоцій і почуттів, уміти ідентифікувати їх, аналізувати причини їх виникнення та передбачати можливі наслідки. Компетентність вчителя проявляється в управлінні емоціями, їх толерантному виявленні, володінні навичками психофізіологічної саморегуляції, розвинутій емоційній стійкості, вольовому самоконтролі, здатності відновлювати емоційну рівновагу, розумінні емоційних станів інших людей і наданні їм емоційної підтримки. Мета цього полягає в ефективному управлінні комунікаційними процесами з усіма учасниками освітнього процесу, зниженні емоційної напруги в соціальних взаємодіях, вирішенні професійних конфліктів, подоланні бар'єрів у спілкуванні, а також здатності конструктивно захищати власні межі. Це все є невід'ємною частиною емоційно-етичної компетентності майбутнього вчителя інформатики.

У дослідженні Л. Хоружи встановлено, що етична компетентність як інваріантна характеристика, з одного боку, відображає відпрацьовану досвідом систему професійних норм і правил поведінки педагога, з іншого, – є психолого-педагогічним інструментом його впливу через особистісну поведінку та внутрішній світ дитини [8]. Етичний аспект, який має велике значення для професійної компетентності, розширює можливості майбутнього вчителя і виявляється у здатності особливим чином організувати педагогічний процес і взаємодіяти з усіма учасниками освітнього процесу.

Н. Султанова інтерпретує етичну компетентність як спеціальну здібність особистості, яка має природні задатки у формі певних соціально-психологічних властивостей і набуває подальшого розвитку внаслідок набуття людиною життєвого досвіду та в процесі міжособистісної взаємодії [4, 158–159].

Л. Хоружа розглядає етичну компетентність вчителя як складне індивідуально-психологічне утворення, яке

інтегрує в собі професійні теоретичні знання, ціннісні орієнтації, особистісні якості та практичні вміння педагога у сфері професійної етики, що забезпечує вибір ним свідомої етичної поведінки згідно професійно-педагогічних норм. Етична компетентність педагога репрезентує головні регуляції його дій, що закріплюються у звичках, традиціях, принципах життя і професійній діяльності, психічних станах, діях, вчинках і якостях педагога [9].

Розвиток емоційно-етичної компетентності майбутнього вчителя інформатики потребує глибокого осмислення етичних засад, володіння відповідними навичками та вміннями, усвідомлення моральних цінностей та норм, а також формування характерних рис та професійної спрямованості.

Таким чином, емоційно-етична компетентність майбутнього вчителя інформатики розглядається як складна індивідуально-психологічна властивість особистості, що поєднує теоретичні знання (типи та інтенсивність емоцій, причини їх виникнення тощо), ціннісні та етичні орієнтації, особистісні навички (усвідомлення власних відчуттів і почуттів, управління своїми емоціями), практичні вміння (конструктивна реакція на емоції без засудження, стабілізація уваги в процесі діяльності) та застосування цих якостей на засадах етики та моралі.

Емоційно-етична компетентність відіграє ключову роль у підготовці майбутніх учителів інформатики, сприяючи формуванню в них педагогічної майстерності, навичок ефективної професійної діяльності та здатності до особистісної та професійної самореалізації.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, аналіз наукових праць із досліджуваної теми свідчить, що формування та розвиток емоційно-етичної компетентності майбутніх учителів інформатики мають базуватися на глибокому засвоєнні етичних знань, оволодінні відповідними вміннями та навичками, усвідомленні моральних цінностей, норм моралі та етики, а також на сформованих рисах характеру та професійній спрямованості особистості. Враховуючи це, ми зробили висновок, що пошук ефективних методів розвитку емоційно-етичної компетентності майбутніх учителів інформатики є актуальним питанням науково-психолого-педагогічного напрямку.

Відповідно до логіки нашого дослідження, виникає потреба визначити критерії, показники та рівні сформованості емоційно-етичної компетентності майбутніх учителів інформатики.

Список використаних джерел:

1. Лазуренко О. О. До проблеми визначення змісту емоційної компетентності / О. О. Лазуренко // Молодь і ринок. – 2014. – № 2. – С. 124–130.

2. Льошенко О. А. Проблеми розвитку емоційної компетентності / О. А. Льошенко // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. – Київ, 2012. – Вип. 14. – С. 119–126

3. Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»: Наказ М-ва розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 р № 2736. – 2020. – Режим доступу : https://osvita.ua/doc/files/news/787/78704/Nakaz_2736_3.pdf (дата звернення 10.03.2024).

4. Султанова Н. В. Педагогічні аспекти формування етичної компетентності майбутнього педагога / Н. В. Султанова // Педагогічний альманах. – 2010. – Вип. 6. – С. 155–159.

5. Ткаченко С. В. Критерії оцінки сформованості етичної компетентності майбутніх учителів суспільно-гуманітарних дисциплін / С. В. Ткаченко // Наука і освіта. – 2015. – № 9. – С. 181–185.

6. Ткаченко С. В. Етична компетентність педагога : навч.-метод. посіб. / С. В. Ткаченко, В. В. Корнешук ; Одеський нац. політехнічний ун-т. – Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2017. – 36 с.

7. Устинова Н. В. Формування етичної компетентності сучасного вчителя / Н. В. Устинова // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». – 2014. – Т. 251, вип. 239. – С. 78–82.

8. Хоружа Л. Л. Етична компетентність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика : монографія / Л. Л. Хоружа. – Київ : Преса України, 2003. – 320 с.

9. Хоружа Л. Л. Теоретичні засади формування етичної компетентності майбутніх учителів початкових класів : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Л. Л. Хоружа ; Ін-т педагогіки АПН України. – Київ, 2004. – 36 с.

References:

1. Lazurenko, OO 2014, 'Do problemy vyznachennia zmistu emotsiinoi kompetentnosti' [*On the problem of defining the content of emotional competence*], *Molod i ryнок*, no 2. Pp. 124–130.

2. Loshenko, OA 2012, 'Problemy rozvytku emotsiinoi kompetentnosti' [*Problems of developing emotional competence*], *Aktualni problemy sotsiologii, psykholohii, pedahohiky*, iss. 14. Pp. 119–126.

3. Ministerstvo rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva Ukrainy 2020, *Pro zatverdzhennia profesiinoho standartu za profesiiami "Vchytel pochatkovykh klasiv zakladu zahalnoi serednoi osvity", "Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity", "Vchytel z pochatkovoi osvity (z dyplomom molodshoho spetsialista)"* (Nakaz № 2736 vid 23.12.2020) [*About the approval of the professional standard for the professions "Teacher of primary classes of a general secondary education institution", "Teacher of a general secondary education institution", "Teacher of primary education (with a diploma of a junior specialist)"*] : Order of the Minister of Economy, Trade and Agriculture of Ukraine № 2736 of December 23, 2020], viewed 10 March 2024 <https://osvita.ua/doc/files/news/787/78704/Nakaz_2736_3.pdf> .

4. Sultanova, NV 2010, 'Pedahohichni aspekty formuvannia etychnoi kompetentnosti maibutnoho pedahoha' [*Pedagogical aspects of forming ethical competence of future teachers*], *Pedahohichniy almanakh* [Pedagogical almanac], p. 6. Pp. 155–159.

5. Tkachenko, SV 2015, 'Kryterii otsinky sformovanosti etychnoi kompetentnosti maibutnykh uchyteliv suspilno-humanitarnykh dystsyplin' [*Criteria for evaluating the formation of ethical competence of future teachers of social and humanitarian disciplines*], *Nauka i osvita*, no 9. Pp. 181–185.

6. Tkachenko, SV & Korneshchuk, VV 2017, *Etychna kompetentnist pedahoha* [*Ethical competence of the teacher*], FOP Bondarenko, Odesa.

7. Ustynova, NV 2014, 'Formuvannia etychnoi kompetentnosti suchasnoho vchytelia' [*Forming the ethical competence of a modern teacher*], *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnogo universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu "Kyievo-Mohylianska akademiia"*, vol 251, iss. 239. Pp.78–82.

8. Khoruzha, LL 2003, *Etychna kompetentnist maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv: teoriia i praktyka* [*Ethical competence of the future primary school teacher: theory and practice*], Press of Ukraine, Kyiv.

9. Khoruzha, LL 2004 'Teoretychni zasady formuvannia etychnoi kompetentnosti maibutnykh uchyteliv pochatkovykh klasiv' [*Theoretical foundations of forming ethical competence of future primary school teachers*], Doct.ped.n. abstract, Kyiv.

Стаття надійшла до редакції 15.05.2024 р.